

ר'בא אמר: אף מתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך ביצה אסורה. מי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש'. כתב הרי"ף: מזה שמענו שבני ארץ ישראל צריכים לעשות שני ימים טובים של ראש השנה. וכן כתב רב האי גאון, רבנו חננאל, הרמב"ן, הרשב"א, הרא"ש ושאר פוסקים.

והרז"ה דחה הראיה, שלא נאמרו דברי רבא אלא בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, אבל בדורות הללו מאחר שהותקן סדר העיבור על פי החשבון שבידינו, הרי חזרה כל ארץ ישראל להיות כמקום הועד שאין להם ספק בקדושת היום ואינם חייבים לשמור כי אם יום אחד. וכן הביא מרבנו אפרים תלמיד הרי"ף. והוכיח שכן היה המנהג הקדום בארץ 'עד עתה חדשים מקרוב באו לשם מחכמי פרובינציאה והנהיגום לעשות שני ימים טובים בראש השנה על פי הלכות הרי"ף'.

ופירש הרמב"ן שורש מחלוקתם; רבנו אפרים סובר שבארץ ישראל לא נתקנה תקנה לעשות שני ימים בקדושה אחת אלא שמפני הספק הוצרכו בפועל לנהוג קדושה אחת בשני הימים, מפני החשש שמא באו עדים מן המנחה ולמעלה (ואז אותו היום קדש ולמחר קדש – דהיינו קדושה אחת), וכיון שאינו אלא משום הספק, עכשיו שידענו את החשבון בודאות – אין צורך בשני ימים. ולדעת הרי"ף, הואיל וכשקדשו על פי הראיה, בכל פעם שנהגו שני ימים כגון שלא באו עדים עד למחרת, נהגו (לרבא שהלכה כמותו) לעשותם כקדושה אחת אפילו בבית הועד, שאם נולדה בזה אסורה בזה – הרי ששני הימים אינם מפני הספק, ואם כן גם לאחר שידענו זמן העיבור נשאר המנהג הראשון.

והרי זהו עצמו טעמו של רבא שמודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגים אותו היום קדש ולמחר קדש – כי לא רצה ריב"ז לשנות המנהג שנהגו לפניו בזמן שלא קבלו עדים מן המנחה, לעשות שני הימים קודש בקדושה אחת – כדי שיהיו כל הזמנים כמנהגם, בין קודם חורבן בין לאחר חורבן בין לכשיבנה הבית במהרה בימינו. והרי מכאן ראייה שאין שינוי וקולא בסדר הנהגת שני ימים של ראש השנה בקדושה אחת.

ועוד האריך הרמב"ן להוכיח כשיטת הרי"ף ודחה דברי החולקים, וסיים: 'ואשר אמרו בעבור בני ארץ ישראל בדורות שלפנינו (שנהגו לעשות יום אחד) – אינה טענה, לפי שגלינו גלות שלמה ובעונותינו לא נשאר בארץ ישראל בימים ההם אלא מעטים ואינן בני תורה בנדנד אחר נדנדו וטלטול אחר טלטול, והוחלף להם בשאר ימים'.

ע"ע ביתר הרחבה באור סברות הראשונים, בחו"א קלא, ו. עוד בענין שני ימים של ראש השנה – ע' בשו"ת רשב"ש תריט; נוב"י תנינא או"ח קיג; רש"ש חגיגה יג. חדושי הנצי"ב כאן; שבט הלוי ח"א קכח וח"ו עח. וראה עוד בסיכום ענין זה בספר המועדים להלכה – ר"ה.

דף ו

'נהרדעי אמרי אף בביצה, דמה דעתיך דלמא מעברי ליה לאלול'. כלומר בזמן בית דין היו צריכים הרחוקים לעשות שני ימים משום החשש שמא יתעבר אלול כשלא באו עדים עד המנחה ויעשו אותו היום קודש ולמחר קודש בקדושה אחת, ואם כן אותה התקנה לא נתבטלה מהרחוקים שהרי לא פסקו מעולם מלעשות שני ימים – 'הא אמר רב חנינא בר כהנא אמר רב: מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר' וא"כ לא נתקנה התקנה מעולם כיון שלא נתקיימה אפילו פעם אחת ובטלה מעיקרא, ומעולם לא היו שני הימים קדושה אחת (מהר"ם).

עוד בבאור סברת נהרדעי, ע' מהר"ם שיף; חו"א קמא, ו; שבט הלוי ח"ו עח, ז.

'אמר ליה רב מרדכי: בפירוש אמר לי מר – היינו רב אשי שהיה רבו דלא סבר להא דנהרדעי'. וכן שמענו מדברי רב אשי עצמו לאמימר (להלן כב.) שאינו סובר כנהרדעי [ניתכן שלכן הביאו דברי רב מרדכי, לפרש שלא קיבל דעת אמימר שם שסבר כנהרדעי אלא נשאר בדעתו הראשונה].

'אמר מר זוטרא: לא אמרן אלא דאשתהי, אבל לא אשתהי משהינן ליה...' נחלקו הראשונים ז"ל האם מר זוטרא דיבר גם על יום טוב ראשון שאין להתעסק בו על ידי עממין בדלא אשתהי, או רק על יום טוב שני ובישראל, אבל בראשון – מתעסקים בו עממים בכל אופן. [כן דעת הר"ן ועוד. ורעק"א צדד לומר שזה רק בחו"ל, שעל כרחנו להתעסק בו ביו"ט שלמחרת אבל בא"י אין להתעסק בו אף לא ע"י עממין בדלא אשתהי, כיון שאפשר לדחותו לחול].

ויש נפקותא בין הפירושים גם לדעת רב אשי; אם מחלוקתם אמורה בשני הימים, הרי ודאי שבראשון ובשני אפשר לרב אשי על ידי עממין אפילו בדלא נשתהה, ואולם אם נפרש שלא דיברו אלא ביום השני, יתכן שרב אשי לא התיר אלא ביום טוב שני שהוא מדרבנן, אבל בראשון אסור לכל הדעות (כן פרש רש"י בשבת קלט ע"פ הסוגיא שם). והר"ן דחה דעה זו.

'יום טוב שני לגבי מת כחול שויה רבנן'. מסתבר כיון שעשאוהו כחול אם כן אף כשאפשר בעממים יתעסקו בו ישראל. וכן הסכים הרמב"ן, ודלא כרבי אחא משבחה (ר"ן).
ודעת אור זרוע כרב אחא משבחה שאין מתעסקים בו ישראל אלא אם אין מזומנים עממים (וכן הביא הרמ"א). ואפשר שהם פרושו והאידינא דאיכא חברי חיישינן – שיש נכרים מזומנים לפנינו. כן צדד בשפת אמת.

'למיגז ליה גלימא' – זהו מלבוש העשוי כגולם – ללא צורת חיתוך אברים, ונוהגים לעטוף המת בבגד זה מעל כל מלבושיו (ע"פ ספר מהרי"ל הלכות שמחות טז).

'שתיק רב'. ע' בספרים המצוינים בסוכה ז.

(ע"ב) 'תניא כוותיה דשמואל ואיתימא רבי יוחנן, עגל שנולד ביום טוב מותר ואפרוח שנולד ביו"ט מותר. מאי טעמא, זה מוכן אגב אמו וזה מתיר עצמו בשחיטה'. המפרשים העירו מה צריך לטעם מוכן אגב אמו, הלא סברת 'מתיר עצמו בשחיטה' שייכת לכאורה בעגל כמו באפרוח. יש אומרים שבנולד מן הכשרה אין שייך הטעם 'מתיר עצמו בשחיטה' מפני שאף מעיקרא היה מותר בשחיטת אמו (ע"פ פני יהושע צ"ח מהר"ם שיף ושפת אמת, ע"ש ובמאירי ובחדושי רעק"א).

מו"מ בסברת 'מתיר עצמו בשחיטה' – ע' טוב ראי; חדושים ובאורים; שו"ת רב פעלים ח"א או"ח כג ד"ה והנה ראיתי.

'השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות – מותרות לאכלן ביום טוב'. ואף אם איסור ביצה שנולדה ביום טוב הוא מטעם גזרת יום טוב שלאחר השבת, והרי הוכנה משבת ליום טוב (כדלעיל ב:) – אין לאסור ביצים גמורות אלו שמא היו נולדות היום ונמצא שנגמרו מאתמול – כי מאחר שלא יצאו לאויר העולם אין זה חשוב 'גמר' (ע"פ תוס' לעיל ב סע"ב ורא"ש. ויש שנתנו טעם, שאינו דומה טעם אכילתה בפנים לטעם אכילתה בחוץ [כמו שאמרו בירושלמי, וכ"מ להלן ז.], וגם מפני שאינה ראויה לגדל אפרוחים עד שתצא החוצה. ערשב"א ור"ן שם). והרי הן כאחד מאבריה, וכתרנגולת הגדלה שאינה אסורה משום הכנה משבת ליו"ט (ע"פ ר"ן).

ועוד, אין איסור משום הכנה אלא אם לולא ההכנה שמאממול לא היתה ראויה ליהנות ממנה כמות שהיא היום, וכגון ביצה שנולדה ביו"ט, לא היתה באה לידינו ולא נראית לאכילה בטעמה הנוכחי אם לא נגמרה מאתמול, משא"כ בזו שהיא במעי אמה, גם לולא שנגמרה מאתמול היינו מוצאים אותה היום (עפ"י מלחמות ה').

רבינא הוה יתיב קמיה דרב [אשי]... ולותיב מר האידינא, מי לא אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחברו'. מכאן הקשו על מה שכתב הרמב"ם (יום טוב ו, טו) שבזמן הזה כיון ששני ימים טובים אינם משום הספק אלא ממנהג, אין מקום להניח עירוב מיום טוב לחברו ולהתנות – והלא כבר בימי אביי ורבא הפסיקו לקדש על פי הראיה אלא על פי חשבון (כמו שכתב הרמב"ם עצמו), ורבינא ורב אשי היו לאחר מכן ובכל זאת מבואר שמועיל להניח עירוב, וכשיטת הראב"ד שם (ע' שטמ"ק בשם ריטב"א; ים של שלמה טז. וראה באריכות בצל"ח; תורת חסד ח"א כו; מנחת חינוך שא ד"ה והנה בספרי).

אלא עם יציאתה נגמרה ומגדלת אפרוחים, במעי אמה אינה מגדלת אפרוחים. למאי נפקא מינה – למקח וממכר. לכאורה היה יכול לומר נפקא מינה לענין דם הנמצא בביצה, שאם אינה מגדלת אפרוחים – אין הדם אוסר את כל הביצה [כדין ביצה דספנא מארעא בלא זכר, ביו"ד סו, ז]. ואם מגדלת אפרוחים – אסורה, שחוששים לדם ריקום אפרוח. אך יש מקום לומר שאעפ"י שאינה מגדלת אפרוחים, יכול להתרקם שם אפרוח אלא שאינו יכול להתפתח בשלימות, הלכך אין נפקותא לענין הדם. וכבר נחלקו בדבר האחרונים; בתפל"מ (מובא בחדושי רעק"א סו, ג) צדד להתיר ביצה שנמצאה במעי אמה אעפ"י שנמצא בה דם. ובפמ"ג צדד לאסור (כן העיר מכאן בשו"ת מנחת יצחק ח"א קו).

דף ז

'אמר להו מקח טעות הוא והדר. פשיטא?... אין שייך להקשות 'פשיטא' על מה שפסק במעשה שבא לפניו, אלא הקושיא היא על מה שהביאו מעשה זה בתלמוד. ויש מפרשים הקושיא מדוע נימק ואמר מקח טעות הוא והדר, ולא סתם ואמר חייב אתה [שאינן לדין ליתן טעם לדבריו אלא אם יש בדבריו דבר של תימה וחיודוש] (עפ"י שיטה מקובצת; מהר"ם שיף. וע"ע רשב"א).

'מהו דתימא האי לאכילה קא בעי להו והאי דקאמר דפחיא משום דצריבן, למאי נפקא מינה למיתבה ליה ביני ביני, קמ"ל. יש מפרשים שאין מדובר כאן באופן שהלוקח רוצה להחזיר למוכר, כי אז גם אילו היה רוצה לקנות לאכילה יכול לחזור בו, כדין לוקח שאמר לקנות יפות ונמצאו רעות (בחומ"מ רלג, א), אלא מדובר כגון שהושיבן תחת התרנגולת כדי לגדל מהן אפרוחים ועל ידי כך הופסדו הביצים מאכילה – שאילו היינו דנים שלקחן לאכילה הרי זה כאילו אכלן ואינו יכול לחזור בו רק צריכים ליתן לו דמים דביני ביני, אבל עתה שלקחן לגדל אפרוחים ונמצאו אינן ראויות לכך, בטל מקח ואין צריך לשלם כלום (עפ"י הר"ן בקדושין פ"ב, וגרס כן בגמרא).

וע"ע: חדושי הרשב"א, קובץ שעורים, חדושים ובאורים. ודייק שם מלשון רש"י שאין נראה שפירש כן, וע"ע הר צבי.

'מאן תנא מן השלל של ביצים טהור – אמר רב יוסף דלא כרבי יעקב דאי כרבי יעקב האמר אם היו מעורות בגדין אסורות'. לפי זה 'שלל' היינו ביצים גמורות [ולפרש"י היינו שנגמר החלמון שלהם]